

между руководством (к.-р. ячейка при МТС) и повстанческим подпольем (низовые повстанческие ячейки «Партия освобождения крестьян») (лист sprawy 6).

К.-р. повстанческая организация «Партия освобождения крестьян» свои программно-политические и тактические установки сводила к следующему:

1. Поднять вооруженное восстание и свергнуть Сов. власть.
2. Установить буржуазно-демократический строй.
3. Возвратить частную собственность, ликвидировав соц. сектор деревни.

Для достижения поставленных целей, первоочередными задачами организации являлись:

1. Максимальное вовлечение в свои ряды а[пти]с[оветских] и к.-р. кадров деревни (вербовка).
2. Подготовительная работа к вооруженному восстанию (сбор оружия и учет его у населения).

На основе программно-политических установок, под лозунгом: «Крестьянство угнетено, крестьян душат, крестьян коммунисты делают рабами» — шла практическая работа организации, в связи с чем последняя, по показаниям сознавшихся обвиняемых, именовала себя «Партия освобождения крестьян» (лист sprawy 18).

Дарэчы, праграма партыі як дакумент, які прыкладаецца да справы, адсутнічае, але ўся яна па частках выкладаецца следчымі ў абвінаваўчым заключэнні.

Даволі прымітыўна ў справе разглядаецца практычная дзейнасць «Партыі вызвалення сялян». Яна зводзіцца да трох асноўных напрамкаў. Галоўная роля адведзена падрыхтоўцы да паўстання, далей вярбоўка членаў арганізацыі і, нарэшце, выдуманай партыі прыпісваецца развал калгасаў і зрыў дзяржпаліткампаній.

Вось такое цяжкае абвінавачванне супраць пухавіцкіх земляробаў было сфабрыкавана ў 30-я гады.

¹ Тэкст дакумента даецца на мове арыгінала з нязначнымі купюрамі.

² *Шышэй Канстанцін Цімафеевіч*, 1888 г. нар., г. Навагрудак, беларус, з сялян, б/п, з 1917 па 1918 г. служыў урачом у Чырвонай арміі, загадчык Пухавіцкай бальніцы, 6.04.1933 г. расстраляны па справе «Партыі вызвалення сялян», рэабілітаваны 5.11.1956 г.; *Муравіцкі Канстанцін Сцяпанавіч*, 1886 г. нар., хутар Перавалокі (Польпга), беларус, з сялян, б/п, з 1919 па 1921 г. служыў у Чырвонай Арміі, аграном Пухавіцкай МТС, 6.04.1933 г. расстраляны па справе «Партыі вызвалення сялян», рэабілітаваны 5.11.1956 г.; *Лінскі Мікалай Якаўлевіч*, 1893 г. нар., м. Пухавічы Мінскай вобласці, беларус, з сялян, б/п, настаўнік Пухавіцкай ШКМ, 6.04.1933 г. расстраляны па справе «Партыі вызвалення сялян», рэабілітаваны 5.11.1956 г.

³ *Бадытчык Уладзімір Герасімавіч*, 1905 г. нар., в. Лявонавічы Мінскай вобласці, беларус, з сялян, б/п, міліцыянер ведамаснай міліцыі ў г. Мінску, 6.04.1933 г. расстраляны па справе «Партыі вызвалення сялян», рэабілітаваны 5.11.1956 г.

А. А. ГАНТАРЭНКА

СТАНАЎЛЕННЕ І РАЗВІЦЦЕ ВАЕННАЙ АДУКАЦЫІ НА БЕЛАРУСІ ў XVIII — XIX стст.

Для Беларусі XVIII ст. з'явілася найбольш драматычным гістарычным перыядам: Вялікае княства Літоўскае перажывала стан рэзкай канфрантацыі розных магнацкіх групавак. Уступаючы ў доўгатэрміновую барацьбу, яны імкнуліся як мага лепш падрыхтавацца да яе. Пацвярджэннем гэтага з'яўляецца стварэнне некаторымі з іх спецыяльных ваенна-навуковых устаноў для падрыхтоўкі афіцэрскіх кадраў. Так, у 1772 г. К. Радзівіл заснаваў у Нясвіжы сваю кадэцкую школу, у гэты ж час у Вільна працавала казённая ваенна-вучэбная ўстанова.

З прычыны падзелу Рэчы Паспалітай і далучэння часткі земляў да Расійскай імперыі на Беларусі адбываецца працэс станаўлення ваеннай адукацыі, заснаваны на тых жа прынцыпах, што і ў Расіі. Адною з першых ваенна-навуковых устаноў у гэты час было створанае С. Г. Зорычам у Шклове (1778 г.) шляхетнае вучылішча для беларусаў.

Праграма навучання ў асноўным адпавядала праграме падрыхтоўкі выхаванцаў у пецябургскім кадэцкім корпусе, якая грунтавалася на палажэннях зацверджанага 11 верасня 1766 г. «Новаго устава сухопутнаго кадэцкаго корпуса». Паказальна, што ў «Расписании наук для пяти возрастов воинского и гражданского звания», змешчаным у гэтым статуце, былі пералічаны прадметы, якія дазваляюць уявіць цэласную карціну тагачаснага працэсу навучання ў ваенна-вучэбных установах тыпу кадэцкіх карпусоў. Усе навукі падзяляліся на наступныя катэгорыі: 1) што

накіроўваюць да пазнання іншых навук (логіка, красамоўства, фізіка, гісторыя, мовы, матэматыка, механіка і інш.); 2) пераважна патрэбныя цывільнаму званню (павучанне, прыродазнаўчае права, эканомія дзяржаўная і інш.); 3) карысныя (астраномія, тактыка, ваеннае мастацтва, фартыфікацыя і артылерыя, хімія і інш.); 4) мастацтва (рысаванне, жывапіс, архітэктура, музыка, фехтаванне і інш.)¹.

Аналіз гэтага пераліку прадметаў і іх іерархія дазваляюць зрабіць вывад аб тым, што спецыяльнае (ваеннае) навучанне ў гэты час знаходзілася яшчэ не на першым месцы.

25 чэрвеня 1835 г. у Полацку адбылося ўрачыстае адкрыццё кадэцкага корпуса, другога на тэрыторыі Беларусі. Паказальна, што ў гэты час ужо вырысоўваецца дакладная сістэма ваенна-педагагічнага працэсу па падрыхтоўцы кадраў для арміі.

Кадэцкія карпусы ў тагачаснай Расійскай імперыі ў першую чаргу давалі сваім выхаванцам пачатковыя ваенныя веды, якія дазвалялі ім займаць афіцэрскія пасады. Аднак з ускладненнем вайсковай справы, павышэннем тэхнічнай аснашчанасці войскаў у кадэцкіх карпусах пачалі займацца падрыхтоўкай моладзі для далейшай вучобы ў ваенных (юнкерскіх) вучылішчах.

У кадэты першапачаткова залічваліся толькі дзеці дваран і шляхты ва ўзросце ад пяці да адзінаццаці з паловай гадоў. Пазней усталяваўся адзіны ўзроставы цэнз — дзесяць гадоў, а залічэнне ў корпус ажыццяўлялася толькі пасля здачы ўступных экзаменаў.

Вучэбная праграма ў кадэцкіх карпусах у другой палове XIX ст. была даволі напружанай. На працягу навучальнага года (з сярэдзіны чэрвеня) кадэты праслухоўвалі па чатыры паўтарагадзінныя лекцыі штодзённа, акрамя нядзелі. На самападрыхтоўку адводзілася ўсяго дзве з паловай гадзіны. Штодзённа па дзве гадзіны кадэты займаліся фізкультурай. У час летніх канікулаў малалетніх выхаванцаў адпускалі дадому, а старэйшых вывозілі ў лагery. У гэты час праводзіцца сістэматызацыя вучэбных прадметаў. Праграма тэарэтычнага навучання цяпер уключала: Закон Божы, рускую мову і славеснасць, французскую і нямецкую мовы, арыфметыку, алгебру, фізіку, хімію, гісторыю, геаграфію, законазнаўства, статыстыку, артылерыю, тактыку, ваенную тапаграфію. Абавязковымі былі заняткі музыкой, спевамі, фехтаваннем і танцамі².

Неабходна адзначыць, што адукацыйны ўзровень полацкіх кадэтаў быў у свой час вельмі высока ацэнены педагагічным светам сталіцы, дырэктарамі і інспектарамі іншых карпусоў, калі 15 першых выпускнікоў у чэрвені 1838 г. здавалі экзамен у Пецярбургскі Дваранскі полк для праходжання вышэйшага спецыяльнага курса, пасля чаго ажыццяўлялася правядзенне ў афіцэрскі чын. На экзаменах прысутнічаў галоўны дырэктар вышэйшых навучальных устаноў генерал М. Клінгенберг. Экзаменацыйная камісія выказала поўнае задавальненне першым выпускам Полацкага кадэцкага корпуса. На некаторых прадметах, напрыклад, па гісторыі і славеснасці, экзаменаваныя паказалі вельмі добрыя вынікі³.

Галоўныя задачы, якія ставілі перад сабою адміністрацыя і педагагічны калектыў кадэцкага корпуса, зводзіліся да таго, каб даць сваім падалечным належнае духоўнае, разумовае і фізічнае выхаванне.

Для абмеркавання мер па духоўным і навучальным выхаванні ў корпусе быў зацверджаны выхаваўчы камітэт у складзе батальённага камандзіра, інспектара класаў, ротных камандзіраў і настаўнікаў — назіральнікаў па кожнаму прадмету. Начальства і педагагічны калектыў корпуса імкнуліся развіць у сваіх падалечных такія якасці, якія былі неабходны будучаму афіцэру: вынослівасць, смеласць і рашучасць, самаахвяраванне, здольнасць без наракання, нястомна аддавацца любімай справе.

Педагагічны калектыў кадэцкіх карпусоў (афіцэры-выхавацелі, выкладчыкі), а таксама абслуга складаліся выключна з мужчын. Атрымаць месца выкладчыка ў кадэцкім корпусе было нялёгка. Прыём ажыццяўляўся на аснове конкурснага адбору. Кандыдаты на пасаду выкладчыка павінны былі прачытаць пробную лекцыю на тэму, абраную вучоным камітэтам, у які ўваходзілі дырэктар, інспектар і выкладчыкі. Лекцыю патрэбна было таксама падрабязна запісаць, пасля чаго яна з рэцэнзіяй камісіі прадстаўлялася ў Галоўнае ўпраўленне ваенна-вучэбных устаноў.

Штатныя выкладчыкі называліся настаўнікамі трэцяга роду. Па кожнай дысцыпліне адзін з настаўнікаў трэцяга роду па заслугах і занятках, са згоды галоўнага наглядальніка, прызначаўся настаўнікам-наглядальнікам па сваёй дысцыпліне. Акрамя штатных выкладчыкаў, былі яшчэ і паза-

штатныя — рэпетытары, якія, нават вытрымаўшы адукацыйны цэнз, павінны былі праводзіць пробныя ўрокі на тэмы, абраныя начальствам корпуса. Пад іх наглядам праходзілі вячэрнія заняткі кадэтаў.

Метады выхавання ў кадэцкім корпусе пастаянна ўдасканальваліся. Для таго, каб паставіць выхаванне на патрэбную вышыню, пры Галоўным упраўленні ваенна-навучальных устаноў былі арганізаваны курсы для падрыхтоўкі афіцэраў-выхавацеляў. Праграму курсаў складалі наступныя прадметы: асновы анатоміі і фізіялогіі чалавека, школьная гігіена, пачатак логікі і псіхафізіялогія, гісторыя педагогікі.

Адукацыйны і культурны ўзровень выпускнікоў кадэцкіх карпусоў быў значна вышэйшы, чым у выпускнікоў цывільных сярэдніх навучальных устаноў падобнага тыпу. Доказам гэтаму з'яўляецца тое, што сярод выхаванцаў беларускіх кадэцкіх карпусоў, акрамя герояў вайны і палкаводцаў, былі таксама выдатныя дзеячы навукі, вядомыя пісьменнікі.

¹ Гл.: Устав имп. шляхетского кадетского корпуса. Спб., 1766. С. 8.

² Гл.: Л а л а е в М. С. Исторический очерк военно-учебных заведений подведомственных главному их управлению. Спб., 1880. Ч. 2. С. 249.

³ Гл.: Л ю б ч и к В. В. Из истории Полоцкого кадетского корпуса. Полоцк, 1991. С. 9.